

UOT 581.192.1

SURƏ RƏHİMOVA¹, AYDIN QƏNBƏRLİ²**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI FLORASINDA *FABACEAE* LINDL. FƏSİLƏSİNİN TƏDQIQI VƏ FITOKİMYƏVİ TƏRKİBİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR**

Məqalədə Naxçıvan Muxtar Respublikası florasında Fabaceae Lindl. fəsiləsinin tədqiqi vəziyyəti araşdırılmışdır. Çoxsaylı ədəbiyyat məlumatları tərəfimizdən araşdırılmış və fəsilənin müasir vəziyyəti ətraflı şəkildə öyrənilmişdir. Fəsiləyə aid məlumatlara T.H.Talıbov, Ə.Ş.İbrahimov, N.K.Abbasov, D.Ş. Qənbərov və digər müəlliflərin əsərlərində rast gəlinir. Ədəbiyyat araşdırması nəticəsində ən son təsnifata uyğun olaraq Azərbaycan florasında bu fəsiləyə daxil olan 70 cins və 460 növün olduğu müəyyən edilmişdir. Naxçıvan MR-in bitki örtüyü və florasını öyrənən T.H.Talıbov və Ə.Ş.İbrahimov tərəfindən aparılan araşdırmalar nəticəsində fəsilənin 47 cins və 258 növünün yayıldığı müəyyən edilmişdir. Aparılan tədqiqatlara və ədəbiyyat məlumatlarına əsasən, Naxçıvan Muxtar Respublikası florasında yayılan bu fəsiləyə aid olan Astragalus – Gəvən cinsinin 87 növünün olduğu qeyd olunur. Bir çox xarici ölkələrdə Astragalus cinsinin bir sıra növlərinin çiçək, yarpaq və kökündən xalq təbabətində geniş istifadə edilir. Bu bitkilər immuniteti gücləndirir, ağciyər və dalaq xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Nəfəs darlığı, qan dövrəni, ishal, halsızlıq, tərləmə və iştahsızlıq üçün də yararlıdır. Ənənəvi Çin təbabətində həmçinin artrit və sinir xəstəliklərində istifadə olunur.

Açar sözlər: cins, növ, Fabaceae, flora, fitokimyəvi tərkib, bioloji.

Giriş. Bitkilər qida məhsullarının, dərman preparatlarının, bir sıra faydalı və əvəzolunmaz təbii birləşmələrin mənbəyi kimi çox qədim zamanlardan bəri insanlar tərəfindən müxtəlif məqsədlər üçün geniş şəkildə istifadə edilmişdir. Yeni analiz metodlarının tətbiqi, bioloji aktiv maddələrin təyini metodlarının həssaslıq dərəcəsinin artırılması və bitkilərin fitokimyəvi analizlərinin yenidən aparılması qarşıya məqsəd kimi qoyulmuşdur. Bitkilər insan orqanizmi üçün çox faydalı olan birləşmələrin və o cümlədən təbii antioksidantların ən önəmli qaynağıdır. Buna görə də faydalı bitkilərin tərkibindəki önəmli birləşmələrin öyrənilməsi və insan qidasında onların istifadə məsələsi dövrümüzdə mühüm əhəmiyyətə malik məsələlərdəndir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının əsas təbii sərvətlərindən biri onun zəngin bitki örtüyüdür. Bu zənginlik uzun sürən təkamül prosesində təbii-tarixi, ekoloji və antropogen faktorların birgə təsiri sayəsində yaranıb inkişaf etmiş və zaman-zaman formalaşmışdır. Naxçıvan MR-in florasında olan bir çox bitkilər sistematik, biomorfoloji, bioekoloji, fitosenoloji, biokimyəvi və bitki ehtiyatşünaslığı istiqamətlərində elmi tədqiqat obyekti olmuşdur. Hər il yenilənə bilən və buna görə də tükənməz ehtiyata, çox müxtəlif növ tərkibinə malik olan Naxçıvan MR florası təbii bioloji fəal maddələrin mənbəyidir. Tərəfimizdən öyrəniləcək *Fabaceae* Juss. fəsiləsi növlərinin müasir vəziyyətini tədqiq etmək, bioekoloji xüsusiyyətləri, ehtiyatı və fitokimyəvi tərkibini müəyyənləşdirmək, istər nəzəri, istərsə də təcrübi baxımdan mühüm əhəmiyyətə malik olmaqla aktuallıq kəsb edir.

Material və metodika. Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi zamanı flora və bitki örtüyünün öyrənilməsində ümumi qəbul olunmuş floristik, sistematik, ekoloji və coğrafi üsullardan istifadə edilmişdir. Fitokimyəvi tərkibin öyrənilməsi üçün xromatoqrafik və spektrofotometrik metodlar seçilmişdir.

Tədqiqat işinin müzakirəsi. Dünya florasında paxlalı bitkilər – *Fabaceae* fəsiləsi 600-dən artıq cinsi və 12000-dən artıq növü əhatə edir. Bu növlər əsasən ot, ağac və kollardan

ibarət olub, Yer kürəsinin hər yerində yayılmışdır. Fəsiləyə daxil olan növlərin içərisində qida, dərman əhəmiyyətli, boyaq, aşı, bəzək, nektar təbiətli faydalı bitkilərin geniş spektrinə rast gəlmək olar [9, s. 178]. Paxlalı bitkilərin əksəriyyəti mal-qara tərəfindən həvəslə yeyilir və onların bəslənməsində böyük rol oynayır. Məhz buna görə də paxlalı bitkilər çox qiymətli yem bitkisi hesab olunurlar. Yüksək dağ zonalarının bitkiliyində paxlalı bitkilər geniş yayılmışdır. Onlar subalp və alp çəmənlərinin, alp xalılarının bitki örtüyünün formalaşmasında, bərpa olunmasında, müxtəlif bitki senozlarının təşkilində böyük rol oynayırlar [1, s. 8].

Çoxsaylı ədəbiyyatlar tərəfindən araşdırılmış və fəsilənin müasir vəziyyəti ətraflı şəkildə tədqiq edilmişdir. Fəsiləyə aid məlumatlara T.H.Talıbov, Ə.Ş.İbrahimov, N.K.Abbasov, D.Ş.Qənbərov və digər tədqiqatçıların əsərlərində rast gəlinir. Naxçıvan MR-in bitki örtüyü və florasını öyrənən T.H.Talıbov və Ə.Ş.İbrahimov tərəfindən aparılan araşdırmalar nəticəsində fəsilənin muxtar respublika florasında 47 cins və 258 növünün yayıldığı müəyyən edilmişdir [7, s. 139].

2009-2012-ci illərdə N.K.Abbasov tərəfindən aparılan tədqiqatlar nəticəsində Naxçıvan MR-in yay otlaqlarında yayılmış paxlalı yem bitkilərinin Maqnoliyalılar şöbəsinin, ikiləpəliyə sinfinin, paxlalılar sırasının, paxlalıkimilər fəsiləsinin 23 cinsinə aid olan 105 növə təmsil olduğu müəyyən edilmiş və sistemə icmal tərtib edilmişdir. Regionun yay otlaqlarında, biçənəklərində flora və bitkiliyin formalaşmasında paxlalı yem bitkilərinin rolu, bioekoloji, fitosenoloji xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Yay otlaqlarında paxlalı yem bitkilərinin ekobiomorfoloji, fitocoğrafi təhlili aparılmış, nadir, endemik, relikt və məhv olma təhlükəsində olan növləri dəqiqləşdirilmiş, paxlalı yem bitkilərinin hündürlük qurşaqları üzrə yayılma qanunauyğunluqları öyrənilmişdir. Tədqiqat zamanı yay otlaqlarında yayılması göstərilməyən 10 növ paxlalı yem bitkisi aşkar edilmiş, onların yay otlaqları üçün yeni olan bitki senozları təsvir olunmuşdur. Yay otlaqlarının subalp çəmən və bozqırlarında, alp çəmənlərində, alp xalılarında bitkiliyin müasir fitosenoloji təsnifatı verilmiş, ərazidə olan paxlalı yem bitkilərinin 5 tip, 5 yarımtip, 27 formasiya sinfi, 64 formasiya və 85 assosiasiyası müəyyən edilmişdir. 7 formasiya və 11 assosiasiya Naxçıvan MR bitkiliyi üçün yeni olduğu göstərilmişdir [1, s. 10].

D.Ş.Qənbərov tərəfindən Naxçıvan MR-da yayılan *Astragalus* L. cinsinin növ tərkibi aşkar edilmiş, bitkilik tipində rolu, yayılma qanunauyğunluqları və populyasiya strukturunun, sitoloji və anatomik quruluş xüsusiyyətləri təyin edilmiş, genofondunun toplanılması, səmərəli istifadə olunması və mühafizəsi üçün tədbirlər sistemi işlənib hazırlanmışdır. Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində ilk dəfə olaraq regionun *Fabeceae* Lindl. fəsiləsinə aid olan *Astracantha* və *Astragalus* cinsləri birləşdirilmiş və *Astragalus* cinsində toplanmış 87 növün konspekti və təyinediciləri hazırlanmışdır. Onlardan 1 növü *Astragalus dasyanthus* Pall, Azərbaycan və Naxçıvan üçün, 3 növ isə *Astragalus contortuplicatus* L., *A. lunatus* Pall, *A. alexandri* Charadze region florası üçün ilk dəfə olaraq yeni areal kimi verilmiş və ərazidə yayılma diapazonu hündürlük qurşaqları üzrə müəyyən edilmişdir. İlk dəfə olaraq bu növlərin yayıldığı 7 bitkilik tipində, 5 yarımtipdə, 15 formasiya sinfi, 33 formasiya və 55 assosiasiyası müəyyən edilmiş, bitkiliyinin fitosenoloji təsnifatı hazırlanmışdır. *A. glycyphylloides*, *A. cicer*, *A. falcatus* və *A. asterias* növlərin morfoloji xüsusiyyətləri anatomik yollarla təyin edilmişdir [6, s. 5].

Fabeceae fəsiləsinə daxil olan *Astragalus* cinsi çiçəkli bitkilərin ən böyük cinslərindən biridir. Birillik və ya çoxillik ot, yarımkol və kollardır [10 s. 18851]. Hazırda dünyada, xüsusən quraq iqlimli ölkələrdə 2400 gəvən növü məlumdur. Müasir Azərbaycan florasında 38 sekiyaya və 9 yarımcinsə aid 142 növ gəvən vardır [8, s. 59].

Aparılan tədqiqatlara və ədəbiyyat məlumatlarına əsasən Naxçıvan Muxtar Respublikası florasında yayılan *Fabeceae* Lindl. fəsiləsinə aid olan *Astragalus* – Gəvən cinsinin 87 növünün olduğu qeyd olunur. Muxtar respublikada yayılan *Astragalus* cinsinə daxil olan növlərin həyatı formalarının təhlili göstərir ki, kollar 13 növ (14,94%), kolcuqlar 7 növ (8,04%), çoxilliklər 55 növ (63,11%), birilliklər 12 növlə (13,79%), həmçinin, fanerofitlər 13 (14,94%), xamefitlər 7 (8,04%), hemikriptofitlər 55 (63,21%), terofitlər isə 12 növlə (13,79%) təmsil olunur. Ekoloji qruplarına görə mezofit növlər 9 növ (10,34%), mezokserofitlər 9 növ (10,34%), kseromezofitlər 29 növ (33,33%), kserofitlər isə daha üstün vəziyyətdə olub ümumi sayın 45,97%-ni (40 növ) təşkil edirlər [5, s. 30].

Naxçıvan Muxtar Respublikası florasında yayılan *Astragalus* növlərinin genezisi və formalaşma yollarını bilmək çox vacibdir belə ki, bunun üçün onlar areal tiplərinə görə qruplaşdırılmışdır: kserofil 69 növ, Qafqaz 4, boreal 3, səhra 2, bozqır 1 növ olmaqla, 8 növün isə areal tipi müəyyən edilməmişdir. Muxtar respublika ərazisində *Astragalus* cinsinin düzənlik zonasında 8 növ (9,19%), dağətəyi zonada 11 növ (12,64%), aşağı dağlıq qurşağında 26 növ (29,88%), orta dağlıq qurşağında 34 növ (39,08%), yüksək dağlıq qurşağında isə 8 növə (9,19%) rast gəlinəndi aşkarlanmışdır [6, s. 10].

Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yayılan *Astragalus* növləri əsasən səhra, yarımsəhra, dağ-kserofit, bozqır, subalp və alp bitkiliyində müxtəlif formasiyalar əmələ gətirir. Bu növlər dağ kserofit (friqana) bitkilik tipinin tərkibində 6 formasiya sinfi, 10 formasiya və 22 assosiasiya, bozqır bitkilik tipində bir formasiya sinfi, 4 formasiya və 11 assosiasiya təşkil etdiyi müəyyən edilmişdir. Subalp və alp çəmənləklərində isə 6 formasiya sinfi, 11 formasiya və 13 assosiasiya təşkil edirlər [8, s. 61].

Aparılan tədqiqatlar zamanı aşkar olunmuşdur ki, Naxçıvan MR ərazisində yayılmış *Astragalus* cinsinə aid 14 növün arealı daralaraq məhv olma təhlükəsinə düşmüşdür. Həmin növlərin məhv olmasına səbəb torpaqlardan səmərəsiz istifadə və bilavasitə amillər kompleksidir [6, s. 11].

Xarici ölkələrdə *Astragalus* L. cinsinin bir sıra növlərinin çiçək, yarpaq və kökündən xalq təbabətində geniş istifadə edilir. Bu bitkilər immuniteti gücləndirir, ağciyər və dalaq xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Nəfəs darlığı, qan dövrəni, ishal, halsızlıq, tərləmə, iştahsızlıq üçün də istifadə olunur. Ənənəvi Çin təbabətində artirit və sinir xəstəlikləri üçün də istifadə olunur [10, s. 1885]. Dünya ticarətində qiymətli xammal sayılan gəvən yağı, yaxud gəvən yapışqanı (kitrə) əvvəllər İrandan və Kiçik Asiya ölkələrindən gətirilirdi. Ancaq son illər Azərbaycanda bir sıra qiymətli gəvən növləri aşkar edilmişdir ki, onlardan alınan gəvən yapışqanı keçmiş Sovet Farmakopeyasının bütün tələblərini ödəyə bilirdi [4, s. 19].

Gəvən yapışqanı bitkini xüsusi alətlə çərtməklə toplanılır. Bu yapışqan maye halında gövdədən xaric olarkən tədricən quruyur və bərkiyir. Açıq sarı rəngdə olan bu maddə toplanıldıqdan sonra təmizlənilib çeşidlərə ayrılır və satışa buraxılır. Ondan ən çox texniki məqsədlərlə, məsələn, təyyarəçilikdə, toxuculuqda və kağız istehsalında geniş şəkildə istifadə olunur. Yüksək çeşidli gəvən yapışqanı (traqakant) ağ, işığı özündən keçirən, kövrək, buynuzabənzər şəffaf və şirintəhər dada malik maddədir. Tərkibi əksəriyyətlə arabinoza, qalaktoza, ksiloza və qalakuron turşusundan ibarətdir. Suda həll olmur, lakin suyu özünə çəkib şişir. Gəvən təbabətdə emulsiyaların hazırlanmasında emulqator və həblərin tərkibində isə yapışqan maddəsi kimi işlədilir. Gəvən yapışqanından istifadə edilərək istehsal olunan həblər sonradan rəngini dəyişib saralmır və keyfiyyətini itirmir. Müəyyən edilmişdir ki, hər il regionun ərazisindən on tonlarla gəvən yapışqanı toplamaq olar. Gəvən seliyi (lüğabı) – *Mucilago gummi*, *Tra-*

gacanthae mədə-bağırsaq xəstəliklərində bürüyücü maddə kimi işlədilir. Çox təəssüflər olsun ki, belə əvəzsiz, sənaye əhəmiyyətli xammal ehtiyatı istifadəsiz qalmışdır [6, s. 29; 9, s. 177].

Naxçıvan Muxtar Respublikasının yay otlaq və biçənəklərində yayılmış, müxtəlif ekoloji qruplara daxil olan ot bitkiləri, xüsusilə də çim əmələgətirən çoxillik bitkilər mühüm yem əhəmiyyətinə malikdirlər. Təsərrüfat əhəmiyyətinə görə onlar qırtıckimilər (taxıllar), paxlalılar və müxtəlifotlar olmaqla 3 əsas qrupa bölünürlər. Yem bitkilərinin təsərrüfat əhəmiyyəti onların məhsuldarlığı, qidalılığı, heyvanlar tərəfindən yeyilməsi, eləcə də onların biçənək və otlaqlarda yayılması ilə müəyyən edilir. Bitkilərin yem dəyəri onların tərkibində olan proteinlər (zülallar) və sellülozdan asılıdır. Belə ki, bitkilərin tərkibində protein nə qədər çox, sellüloza isə nə qədər az olarsa, onda onların yem dəyəri bir o qədər də yüksək olar. Otlar və biçənəklərdə bir qayda olaraq üstünlük təşkil edən yem bitkiləri çoxilliklərdir [2, s. 83].

Astragalus microcephalus növü Bolqarıstan, İran, İraq, Şimali Qafqaz və Türkiyədə geniş yayılmışdır. Tədqiqatçılar tərəfindən ilk dəfə olaraq *Astragalus lagurus*, *A. cicer*, *A. flavorubens* növlərinin yerüstü hissəsindən flavonoid təbiətli boyaq ekstraktı hazırlayıb, rəng və çalarları almağa nail olunmuşdur. Alınan rəng və çalarlar sabunla yuyulmağa, atmosferin fiziki və kimyəvi təsirlərinə qarşı davamlı olub, yun ipin boyadılmasında istifadə etmək olar. Təbii mənşəli flavonoidlər bir çox illər ərzində tədqiqatçıların artmaqda olan diqqət mərkəzindədirlər və geniş miqyasda istifadə edirlər. Bu əsasən onların tibb üçün dəyərli məhsul olmasından, kapillyar gücləndirici, iltihab əleyhinə, ödqovucu, antisklerotik, xərçəng xəstəliklərinə və b. preparatlar alınması üçün bir mənbə olması ilə əlaqədardır. Son zamanlar flavonoidlərin antioksidant xassələrinə diqqət edilməkdədir. Bunlarla əlaqədar olaraq flavonoidlərin alınması üçün bitki mənşəli mənbələrin müəyyən edilməsi və onların antioksidant və antiradikal aktivliklərinin müəyyən edilməsi aktual bir problem kimi qarşıda durur [9, s. 177]. Regionun paxlalı bitki nümayəndələri arasında çox qiymətli texniki-dərman bitkiləri: *Astracantha microcephala* (Willd.) Podlech., *Ononis arvensis* L., *Trifolium pratense* L., *Amoria repens* (L.) C.Presl., *Securigera varia* (L.) Lassen., *Melilotus officinalis* (L.) Pall., *Lotus corniculatus* L. növləri vardır. Bir çox növləri geniş yayılması və təbii ehtiyatının bol olması ilə sənaye əhəmiyyətinə malikdirlər [1, s. 104; 3, s. 27].

Nəticə. Çoxsaylı ədəbiyyat məlumatları tərəfimizdən araşdırılmış və fəsilənin müasir vəziyyəti ətraflı şəkildə öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, dünya florasında paxlalı bitkilər – *Fabaceae* Lindl. fəsiləsi 600-dən çox cinsi, 12000-dən artıq növü əhatə edir. Bu növlər əsasən ot, ağac və kollardan ibarət olub, Yer kürəsinin hər yerində yayılmışdır. Fəsiləyə aid məlumatlara T.H.Talıbov, Ə.Ş.İbrahimov, N.K.Abbasov, D.Ş.Qənbərov və digər müəlliflərin əsərlərində rast gəlinmişdir. Naxçıvan MR-in bitki örtüyü və florasını öyrənən T.H.Talıbov və Ə.Ş.İbrahimov tərəfindən aparılan araşdırmalar nəticəsində fəsilənin muxtar respublika florasında 47 cins və 258 növünün yayıldığı müəyyən edilmişdir. Aparılan ədəbiyyat araşdırması nəticəsində ən son təsnifata uyğun olaraq Azərbaycan florasında isə bu fəsiləyə 70 cins və 460 növün daxil olduğu müəyyən edilmişdir. D.Ş.Qənbərov tərəfindən aparılmış tədqiqatlar nəticəsində ilk dəfə olaraq regionun *Fabaceae* Lindl. fəsiləsinə aid olan *Astracantha* və *Astragalus* cinsləri birləşdirilmiş və *Astragalus* cinsində toplanmış 87 növün konspekti və təyinediciləri hazırlanmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov N.K. Naxçıvan Muxtar Respublikasının yay otlaqlarının paxlalı yem bitkiləri, onların bioekoloji, fitosenoloji xüsusiyyətləri və məhsuldarlığı: Biol. üzrə fəlsəfə dok. ... diss. Naxçıvan, 2014, 206 s.
2. Abbasov N.K. Naxçıvan Muxtar Respublikasının yay otlaqlarının yem əhəmiyyətli paxladən (*Astragalus* L.) növləri // NDU-nun Elmi əsərləri. Təbiət elmləri və tibb seriyası, Naxçıvan, 2012, № 1 (49), s. 81-85.
3. İbrahimov Ə.Ş. Talıbov T.H. Naxçıvan MR florasının paxlalılar – *Fabaceae* Lindl. (*Leguminosae* Juss.) fəsiləsi / “Naxçıvan MR-in quraqlığa və soyuğa davamlı florası” mövzusunda elmi-nəzəri konfransın materialları. Naxçıvan Dövlət Universiteti: Qeyrət, 2000, s. 26-32.
4. İbrahimov Ə.Ş., Nəbiyeva F.X., Abbasov N.K. Paxlalılar fəsiləsinin dərman bitkiləri // NDU-nun Elmi əsərləri. Təbiət elmləri və tibb seriyası, Naxçıvan, 2009, № 1 (26), s. 17-23.
5. Qənbərov D.Ş. Naxçıvan Muxtar Respublikası florasında yayılan *Astragalus* cinsinə aid olan növlərin konspekti // NDU-nun Elmi əsərləri. Təbiət elmləri və tibb seriyası, 2017, № 3 (84), s. 29-32.
6. Qənbərov D.Ş. Naxçıvan Muxtar Respublikasında yayılan *Astracantha* və *Astragalus* (*Fabaceae* Lindl.) növlərinin fitosenoloji, eko-bioloji xüsusiyyətləri və genofondunun qorunub saxlanması: Biol. elm. dokt. ... diss. avtoref. Bakı, 2016, 44 s.
7. Talıbov T.H., İbrahimov Ə.Ş. Naxçıvan Muxtar Respublikası florasının taksonomik spektri. Naxçıvan: Əcəmi, 2008, 364 s.
8. Ganbarov D.Sh, İbragimov A.Sh., Nəbiyeva F.Kh. Geographical areal types of *Astragalus* species spread in Nakhchivan Autonomous Republic // Kafkas Üniv. Fen. Bil. Enst. Dergisi, 2011, № 4 (1), s. 58-64.
9. Muhammad J., Anam S.I., Farhana M. and others. Antimicrobial and Antioxidant Potential of *Astragalus psilocentros* // Asian Journal of Chemistry, 2013, v. 25, № 1, pp. 175-180.
10. Xiaoxia L., Lu Q., Yongzhe D. and others, A review of recent research progress on the *Astragalus* genus // Molecules, 2014, № 19, pp. 1885-1888.

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: sura_rahimova@hotmail.com

Sura Rahimova, Aydın Ganbarlı

RESEARCH AND STUDY OF PHYTOCHEMICAL COMPOSITION
OF THE *FABACEAE* LINDL. FAMILY IN THE NAKHCHIVAN
AUTONOMOUS REPUBLIC'S FLORA

The paper investigates the research situation of the *Fabaceae* Lindl. family in the flora of the Nakhchivan Autonomous Republic. Numerous literatures have been researched by us and the current state of the family has been studied in detail. Information about the family can be found in the works of T.H.Talıbov, A.Sh.İbrahimov, N.K.Abbasov, D.Sh.Ganbarov and others. As a result of the literature study, according to the latest classification, 70 genera and 460 species were identified in the flora of Azerbaijan. As a result of researches carried out by

T.H.Talibov and A.Sh.Ibrahimov, studying the vegetation and flora of Nakhchivan AR, it was determined that 47 genera and 258 species of the family are distributed in the flora of the autonomous republic. According to research and literature, there are 87 species of *Astragalus* genus belonging to the *Fabaceae* Lindl. family, which are widespread in the flora of the Nakhchivan Autonomous Republic. In foreign countries, the flowers, leaves and roots of some species of the *Astragalus* genus are widely used in folk medicine. These plants strengthen the immune system and are used in the treatment of lung and spleen diseases. It is also used for shortness of breath, blood circulation, diarrhea, weakness, sweating, anorexia. It is also used in traditional Chinese medicine for arthritis and neurological diseases.

Keywords: *genus, species, Fabaceae, flora, phytochemical composition, biological.*

Сура Рагимова, Айдын Ганбарлы

ИССЛЕДОВАНИЕ И ИЗУЧЕНИЕ ФИТОХИМИЧЕСКОГО СОСТАВА СЕМЕЙСТВА *FABACEAE* LINDL. ВО ФЛОРЕ НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье излагается состояние исследованности семейства *Fabaceae* Lindl. во флоре Нахчыванской Автономной Республики. Нами рассмотрено множество литературных источников и детально изучено современное состояние семейства. Сведения о семействе встречены в трудах Т.Г.Талыбова, А.Ш.Ибрагимова, Н.К.Аббасова, Д.Ш.Ганбарова и других авторов. По литературным данным, согласно последней классификации, во флоре Азербайджана выявлено 70 родов и 460 видов семейства. В результате исследований Т.Г.Талыбовым и А.Ш.Ибрагимовым растительности и флоры Нахчыванской АР установлено, что во флоре автономной республики распространено 47 родов и 258 видов семейства. Согласно исследованиям и литературным данным, во флоре Нахчыванской Автономной Республики широко распространены 87 видов рода *Astragalus*, принадлежащих к семейству *Fabaceae* Lindl., В зарубежных странах цветы, листья и корни некоторых видов рода астрагал широко используются в народной медицине. Эти растения укрепляют иммунную систему и используются при лечении заболеваний легких и селезенки. Также их применяют при одышке, кровообращении, диарее, слабости, потливости, анорексии. Растения также используются в традиционной китайской медицине при артритах и неврологических заболеваниях.

Ключевые слова: *род, виды, Fabaceae, флора, фитохимический состав, биологические.*

(Akademik Tariyel Talibov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 13.04.2021

Son variant 04.05.2021